

З ІСТОРІЇ ПОШАНУВАННЯ ГЕРОЇВ ПРАЦІ. ГЕРОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПРАЦІ МОГИЛІВ-ПОДІЛЬЩИНИ

Герої – люди особливі. Це стосується як героїв війни, так і праці. Героїв праці завжди вирізняє справжній патріотизм, самовідданість, готовність до самопожертви, турбота про долю держави, народу, а ще – виняткове працелюбство, безкорисливість, воля до перемоги. Саме завдяки цим якостям більше двохсот вінничан удостоєно почесного звання Героя Соціалістичної Праці. Однак багато із них, їхні яскраві здобутки на трудовому фронті, на превеликий жаль, обійдені прискіпливою увагою як дослідників, так і широкої громадськості. Й не лише після розпаду СРСР, коли воно було скасоване.

За офіційними джерелами Герой Соціалістичної Праці – почесне звання, найвищий ступінь відзнаки за трудові досягнення в СРСР. Встановлене Указом Президії Верховної Ради СРСР від 27 грудня 1938 р.

До цього в колишньому Радянському Союзі понад десять років існувало інше звання – герой праці, запроваджене постановою Центрального Виконавчого Комітету й Ради Народних Комісарів СРСР від 27 липня 1927 р. Проте воно було лише морально-матеріальним стимулом, а не найвищим ступенем відзнаки, про що засвідчує архівний документ:

«Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народних Комісарів Союзу РСР постановляють:

1. Звання героя праці можна привласнювати особам, що мають особливі заслуги в царині виробництва, наукової діяльності, державної або громадської служби й що працювали в наймах не менше, як 35 років.

Увага 1. Постанова ця поширюється також на військових службовців Робітничо-Селянської Червоної Армії.

Увага 2. При обрахуванні стажу праці в наймах час, що його відбуто в лавах Робітничо-Селянської Червоної Армії, не включається.

Увага 3. У виїмкових випадках звання героя праці присвоюється особам з стажем меншим ніж 35 років.

2. Звання героя праці привласнюється постановою Президії Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР або президії центрального виконавчого комітету союзної республіки на подання Всесоюзної Центральної Ради Професійних Спілок або ради професійних спілок відповідних союзних республік за належністю.

Клопотання про привласнення звання героя праці здійснюється перед відповідними радами професійних спілок за постановою пленуму губерніяльної округової (або відповідної) ради професійних спілок, ухваленою за власною ініціативою, або за ініціативою державних органів та громадських організацій.

Увага 1. Привласнення героя праці військовим службовцям переводиться за постановою Президії Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР на подання Народного Комісаріату Військових та Морських Справ.

Увага 2. Героя праці можна позбавити цього звання лише за постановою того органу, що привласнив йому звання героя праці.

3. Героям праці, що працювали в наймах не менш, як 35 років, органи соціального страхування виплачують пенсію розміром в три чверті повного заробітку, незалежно од стану працездатности та маєткового становища. У тих випадках, коли герой праці продовжує працювати в наймах, йому виплачується половина означеної пенсії.

Героям праці, що працювали в наймах менше, як 35 років, пенсію в зазначеному розмірі, незалежно од маєткового ста-

новища, виплачується лише тоді, коли їх залічують до одної з перших трьох груп інвалідності.

Увага 1. За основу для обрахування пенсії героям праці приймають його повний пересічний місячний заробіток за три календарні попередні місяці, де привласнення йому звання героя праці, або за три останні місяці його роботи в наймах, якщо під час привласнення йому зазначеного звання він не працює в наймах.

Увага 2. Герої праці, які належать до тих категорій військових службовців, що на їх поширюється устава про державне забезпечення кадрового начальницького складу Робітничо-Селянської Червоної Армії з 19 березня 1926 р. (Збірн. Зак. Союзу РСР 1926 р., № 20, арт. 131), користуються правом на пенсію порядком зазначеної установи на рівних підставах з особами, що мають вислугу в 30 і більше років (частина третя арт. 11 означеної установи незалежно од довгочасності служби в лавах Робітничо-Селянської Червоної Армії).

4. Якщо герой праці помер або перебуває невідомо де, то членам родини, що перебували на його утриманні, і яких перераховано в арт. 4 установи з 28 серпня 1925 р. про забезпечення порядком соціального страхування інвалідів праці та членів родини померлих або тих, що невідомо де перебувають, застрахованих та інвалідів праці (Збірн. Зак. Союзу РСР 1925, № 57, арт. 429) виплачується пенсія, яка становить: при наявності трьох або більше осіб, що їх належить забезпечити – дві третини, при наявності двох осіб – половину і при наявності одної особи – одну третину пенсії героя праці.

Членам родини тих героїв праці, що померли або невідомо де перебувають і яким виплачувалась половина пенсії або зовсім не виплачувалась, пенсія виплачується в зазначених розмірах.

5. Герої праці звільняються від оподаткування державним відприбутковим податком, якщо прибуток їх не перевищує 6000 карбованців на рік. Якщо розмір прибутку більший, то з оподаткованого прибутку вилучається 6000 карбованців.

Пенсії, що їх одержують герої праці, не притягаються до податкування єдиним сільсько-господарським прибутком. З обрахованої суми єдиного сільсько-господарського податку з господарів, до складу яких належать герої праці, робиться знижка розміром до 20 відсотків.

6. Урядом союзних республік пропонується встановити для героїв праці житлові та інші пільги, що належать до компетенції союзних республік.

7. Пільги й переваги, що їх передбачає ця постанова, поширюються на осіб визнаних за героїв праці до видання цієї постанови лише у випадку затвердження їх в цьому званні порядком частини першої арт. 2 цієї постанови.

Голова ЦВК Союзу РСР Файзулла Ходжаєв.
Заст. Голови РНК Союзу РСР Я. Рудзутак.
Секретар ЦВК Союзу РСР А. Єнукідзе.

Москва – Кремль. 27 липня 1927 р.» [1].

Звання Героя Соціалістичної Праці присвоювала Президія Верховної Ради СРСР. У прийнятому 27 грудня 1938 р. Положенні про звання йшлося: «...звання Героя Соціалістичної Праці присвоюється особам, які своєю особливо видатною новаторською діяльністю в галузі промисловості, сільсько-го господарства, транспорту, торгівлі, наукових відкриттів і технічних винаходів проявили виняткові заслуги перед Радянською державою, сприяли піднесенню народного господарства, науки, культури, зростанню могутності і слави СРСР». Згідно з Положенням, Герою Соціалістичної Праці вручалися орден Леніна і Грамота Президії Верховної Ради СРСР.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 травня 1940 р. «Про додаткові відзнаки для Героїв Соціалістичної Праці» був встановлений особливий знак – золота медаль «Серп і Молот». Після цього Герою вручалися орден Леніна, золота медаль «Серп і Молот» та Грамота Президії Верховної Ради СРСР.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 29 березня 1947 р. конкретизовано перелік умов за успішне виконання яких звання Героя та інших нагород могли удостоїтися працівники сільського господарства у сфері рільництва:

(Указ Президії Верховної Ради СРСР

«Про присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці і нагородження орденами і медалями СРСР колгоспників, працівників МТС і радгоспів за одержання високих урожаїв пшениці, жита, кукурудзи, цукрових буряків і бавовни».

Враховуючи, що підвищення врожаю є найважливішим завданням у справі відновлення і піднесення сільського господарства та з метою заохочення колгоспників, працівників МТС та радгоспів за одержання високих урожаїв пшениці, жита, кукурудзи, цукрових буряків та бавовни, Президія Верховної Ради Союзу РСР постановляє:

1. Встановити, що бригадирам і ланковим рільничих бригад колгоспів і радгоспів, головам колгоспів, керуючим відділками, директорам, старшим агрономам і старшим механікам радгоспів присвоюється звання Героя Соціалістичної Праці або провадиться нагородження їх орденами та медалями СРСР за одержання таких урожаїв:

а) звання Героя Соціалістичної Праці присвоюється за одержання фактичного збору урожаю пшениці та жита на неполивних землях не менше 30 цнт. з га, кукурудзи не менше 70 цнт. зерна з га, цукрових буряків не менше 600 цнт. з га в неполивних районах і 800 цнт. з га в поливних районах, бавовни американських сортів не менше 85 цнт. з га і єгипетських сортів не менше 60 цнт. з га. ...

2. Присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці та нагородження орденами та медалями СРСР бригадирів і ланкових рільничих бригад колгоспів і радгоспів, голів колгоспів, керуючих відділками, директорів, старших агрономів і старших механіків радгоспів проводити при обов'язковому виконанні таких умов:

а) при одержанні врожаїв, встановлених статтею 1 цього Указу, з площі не менш –

пшениці або жита 8 гектарів, кукурудзи 3 гектарів, цукрових буряків двох гектарів і бавовни 3 гектарів – для ланкових рільничих бригад колгоспів і радгоспів;

пшениці або жита 17 гектарів, кукурудзи 6 гектарів, цукрових буряків 4 гектарів і бавовни 5 гектарів – для бригадирів рільничих бригад колгоспів та радгоспів;

пшениці або жита 40 гектарів, кукурудзи 15 гектарів, цукрових буряків 8 гектарів та бавовни 10 гектарів – для голів колгоспів і керуючих відділками радгоспів;

пшениці або жита 80 гектарів, кукурудзи 30 гектарів, цукрових буряків 20 гектарів – для директорів, старших агрономів і старших механіків радгоспів;

б) при одержанні ланковою, бригадою, колгоспом, радгоспом чи його відділком планового збору врожаю пшениці, жита, кукурудзи, цукрових буряків, бавовни на реєстрі площі посіву відповідної культури, виходячи з розрахунку площі, встановленої державним планом, та планового збору урожаю по всіх перелічених культурах в цілому по колгоспу або радгоспу, а також при умові виконання колгоспом обов'язкових поставок та натуроплати за роботу МТС, а радгоспом плану задачі державі сільськогосподарських продуктів. ...

3. Встановити, що директорам, старшим агрономам, старшим механікам і бригадирам тракторних бригад МТС присвоюється звання Героя Соціалістичної Праці або провадиться нагородження їх орденами і медалями СРСР за одержання таких урожаїв в обслуговуваних колгоспах:

а) звання Героя Соціалістичної Праці присвоюється:

директорам, старшим агрономам і старшим механікам за одержання фактичного збору урожаю пшениці та жита на неполивних землях не менше 20 цнт. з га, кукурудзи не менше 40 цнт. зерна з га, цукрових буряків не менше 275 цнт. з га в неполивних районах і 375 цнт. з га в поливних районах, бавовни американських сортів не менше 50 цнт. з га та єгипетських сортів не менше 35 цнт. з га;

бригадирам тракторних бригад за одержання фактичного збору урожаю пшениці та жита на неполивних землях не менше 22 цнт. з га, кукурудзи не менше 50 цнт. зерна з га, цукрових буряків не менше 300 цнт. з га в неполивних районах і 400 цнт. з га в поливних районах, бавовни американських сортів не менше 55 цнт. з га та єгипетських сортів не менше 40 цнт. з га. ...

4. Присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці та нагородження орденами та медалями СРСР директорів, старших агрономів, старших механіків та бригадирів тракторних бригад МТС провадити при обов'язковому виконанню таких умов:

а) при одержанні врожаїв, встановлених статтею 3 цього Указу з площі не менше –

пшениці або жита 600 га, кукурудзи 300 га, цукрових буряків 250 га і бавовни 250 га – для директорів, старших агрономів та старших механіків;

пшениці або жита 150 га, кукурудзи 80 га, цукрових буряків 60 га та бавовни 60 га – для бригадирів тракторних бригад;

б) при одержанні в обслуговуваних колгоспах планового збору врожаю пшениці, жита, кукурудзи, цукрових буряків, бавовни на решті площі посіву відповідної культури і планового збору урожаю по всіх перелічених культурах у цілому по колгоспах, обслуговуваних тракторною бригадою або МТС, а

також при умові виконання колгоспами плану здачі державі натуроплати за роботи МТС.

5. Встановити, що головам виконавчих комітетів районних Рад депутатів трудящих, секретарям районних комітетів ВКП(б), завідуючим районними відділами сільського господарства та головним агрономам цих відділів, які забезпечили своєю роботою перевиконання в цілому по району планового збору врожаю пшениці, жита, кукурудзи, цукрових буряків та бавовни не менше, ніж на 20 проц., присвоюється звання Героя Соціалістичної Праці...

6. Присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці і нагородження орденами та медалями СРСР працівників виконавчих комітетів районних Рад депутатів трудящих, районних комітетів ВКП(б) та районних відділів сільського господарства провадити при обов'язковому виконанні таких умов:

а) при виконанні в цілому по району обов'язкових поставок та натуроплати за роботу МТС по всіх видах сільськогосподарської продукції;

б) при виконанні плану виробництва по основній для даного району галузі господарства або сільськогосподарської культури.

7. Встановити, що показники врожайності і розміру площ, передбачені цим Указом, за які провадиться присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці і нагородження орденами та медалями СРСР, чинні на 1947 рік і надалі щороку визначаються Постановами Ради Міністрів СРСР.

8. Встановити, що подання на присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці та нагородження орденами та медалями СРСР у відповідності до цього Указу провадиться по колгоспах і МТС Міністерством сільського господарства СРСР, а по радгоспах – Міністерством радгоспів СРСР на підставі перевіренних державними інспекторами по визначенню урожайності матеріалів виконавчих комітетів обласних та крайових Рад депутатів трудящих, Рад міністрів союз-

них і автономних республік за підсумками кожного сільсько-господарського року.

*Голова Президії Верховної Ради СРСР М. Шверник.
Секретар Президії Верховної Ради СРСР О. Горкін.
Москва, Кремль. 29 березня 1947 р. [2].*

Спочатку не передбачалося нагородження Героя Соціалістичної Праці за новий трудовий подвиг другою золотою медаллю.

Така можливість була закріплена Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 березня 1949 р. Причому на відзнаку трудового подвигу двічі Герою Соціалістичної Праці або якщо йому присвоювалося звання Героя Радянського Союзу, на батьківщині героя встановлювався його бронзовий б'юст:

*(Указ Президії Верховної Ради СРСР
«Про нагородження Героїв Соціалістичної Праці – передовиків сільського господарства другою золотою медаллю «Серп і Молот»».*

1. Установити, що Герої Соціалістичної Праці – передовики сільського господарства, які добилися в наступні три роки підряд після присвоєння їм звання Героя Соціалістичної Праці високих показників у сільському господарстві, що дають право на присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці, нагороджуються другою золотою медаллю «Серп і Молот».

2. На ознаменування трудових подвигів Героя Соціалістичної Праці, нагородженого другою золотою медаллю «Серп і Молот», споруджується бронзовий бюст нагородженого з відповідним написом, що встановлюється на постаменті на батьківщині Героя.

3. Героїв Соціалістичної Праці, що добилися в перший і другий роки після присвоєння їм звання Героя Соціалістичної Праці показників, за досягнення яких присвоюється звання Героя Соціалістичної Праці, нагороджувати за кожний рік орденом Леніна.

Голова Президії Верховної Ради СРСР М. Шверник.

*Секретар Президії Верховної Ради СРСР О. Горкін.
Москва, Кремль. 3 березня 1949 р.») [3].*

Однак другими золотими медалями відзначалися і Герої Соціалістичної Праці, які працювали в інших галузях народного господарства.

Указом від 6 вересня 1967 р. Президія Верховної Ради СРСР встановила ряд пільг Героям Соціалістичної Праці, Героям Радянського Союзу і повним кавалерам ордена Слави. Перелік пільг був розширений до 30-річчя Перемоги Указом від 30 квітня 1975 р.

У 1973 р. Указом від 14 травня затверджено Положення про звання Героя Соціалістичної Праці у новій редакції. Воно визначало, що «звання Героя Соціалістичної Праці є вищим ступенем відзнаки за заслуги в галузі господарського і соціально-культурного виробництва» і «присвоюється особам, які проявили трудовий героїзм, своєю особливо визначною трудовою діяльністю внесли значний внесок у підвищення ефективності суспільного виробництва, сприяли підйому народного господарства, науки, культури, могутності і слави СРСР». Було знято обмеження в кількості повторних нагороджень медаллю «Серп і Молот». Йшлося у ньому й про те, якщо Герой Соціалістичної Праці є одночасно Героєм Радянського Союзу, то на його батьківщині також споруджувалось бронзове погруддя. Крім того затверджувався перелік встановлених раніше пільг.

Постановою Президії Верховної Ради СРСР від 22 серпня 1988 року «Про вдосконалення порядку нагородження державними нагородами СРСР» повторне нагородження медаллю «Серп і Молот» припинено. Героям Радянського Союзу, що були одночасно Героями Соціалістичної Праці, за клопотанням державних органів і громадських організацій могли споруджуватися бронзові бюсти [4].

Через три роки, в 1991 р., це звання було скасоване разом із нагородною системою СРСР [5].

Серед звитяжців праці чимало подолян, у тому числі четверо уродженців Могилів-Подільського району. Насамперед, це повний кавалер ордена Слави, Герой Соціалістичної Праці **Михайло Савович Яровий**.

Народився 25 грудня 1925 р. в с. Садки Могилів-Подільського району в селянській сім'ї. Українець.

Учасник Другої світової війни з березня 1944 р. Кулеметник 285-го гвардійського стрілецького полку 93-ї стрілецької дивізії (2-й Український фронт).

«28 серпня 1944 року в районі села Фалга-де-Сус (Румунія) тов. Яровий вогнем свого кулемета підтримав наступ стрільців, – читаємо у нагородному листі. – У цьому бою... знищив до 20 ворожих піхотинців і подавив вогонь кулеметної точки...»

20 вересня 1944 р. по дивізії було оголошено наказ про нагородження гвардії червоноармійця М. С. Ярового орденом Слави III ступеня.

Згодом брав участь у визволенні Чехословаччини. 11 травня 1945 р. за проявлені хоробрість і відвагу його було нагороджено орденом Слави II ступеня.

Останній свій ратний подвиг Михайло Савович здійснив в Австрії. Ось що писав 30 квітня 1945 р. командир полку, представляючи подолянина до нагороди:

«18 квітня цього року в бою за село Альт-Ахтенвард ворог, підтягнувши нові сили піхоти і танків, контратакував наші підрозділи. Тов. Яровий, підпустивши ворожу піхоту на відстань до 100 м, відкрив шквальний вогонь. Кулеметним вогнем знищив 28 чол. піхоти і примусив тікати інших, чим сприяв відбиттю контратак і просуванню вперед».

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 15 травня 1946 року нагороджений орденом Слави I ступеня.

По закінченні війни продовжив службу в армії. Демобілізувався у 1950 р. Повернувся в рідне село. Закінчив Кузьминецьке училище механізації, працював трактористом у сусід-

ній Слободі-Шлишковецькій, де містилася одна із майстерень Могилів-Подільської МТС.

У 1954 р. відгукнувся на заклик держави про освоєння цілинних і перелогових земель, переїхавши з групою добровольців у с. Татяновку Боровського району Кустанайської області (згодом радгосп імені 25-річчя цілини). Теж трудився трактористом.

Казахська земля стала для нього рідною. Тут влаштував особисте життя, збудував оселю. Тут вирости його сини.

За досягнення високих і сталих врожаїв кукурудзи в 1971 році удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Нагороджений також орденом Леніна. Заслужений працівник сільського господарства Казахської РСР.

До 2000 р. працював у Кустанайському сільськогосподарському інституті.

Помер 19 липня 2007 р. Похований у м. Кустанаї [6, с. 20 – 27].

Це і славетний Євгеній Костянтинович Завойський.

Народився 1908 р. в м. Могилеві-Подільському в сім'ї військового лікаря. Його батько К. І. Завойський, повернувшись із російсько-японської війни, отримав призначення у полк, що був розквартирований у місті над Дністром. Мешкали тут Завойські декілька років.

Згодом, щоб дати дітям освіту, батьки Євгенія Костянтиновича вирішили перебраться у Казань. Тут Є. К. Завойський прожив значну частину свого життя. У 1932 р. одружився. У місцевому університеті здобув вищу освіту. Був залучений до розвитку оборонного потенціалу країни.

У 1947 р. переїхав до Москви. Працював у відомому Курчатівському інституті. Займався проблемами ядерної фізики. Зокрема, відкрив явище електронного парамагнітного резонансу. Багато його напрацювань лягли в основу створення ядерної зброї.

Академік, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Ленінської та Державної премій.

Помер у 1976 р. [7].

Прославився своїм працелюбством і **Віктор Іванович Попов**.

Народився 5 березня 1937 р. в с. Юрківці Могилів-Подільського району. Освіта середня. Ланковий механізованої ланки по вирощуванню кукурудзи радгоспу «Україна» с. Сребрії Могилів-Подільського району. За досягнення високих врожаїв 23 червня 1966 р. удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Учасник ВДНГ СРСР (1984), делегат XIX Всесоюзної партійної конференції. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, медалями [8].

Таким же трудолюбивим був також **Іван Іванович Рагушний**.

Народився 1921 р. в с. Ломазів Могилів-Подільського району в селянській сім'ї. Українець.

Трудову діяльність розпочинав у місцевому колективному господарстві.

Учасник бойових дій Другої світової війни. Старший сержант. За ратні подвиги нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.».

Після повернення додому тривалий час працював бригадиром тракторної бригади колгоспу імені Богдана Хмельницького с. Кукавки Могилів-Подільського району. За трудову звитягу 23 червня 1966 р. удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці. Нагороджений орденом Леніна.

Помер 18 серпня 1991 р. [9, с. 651].

У певній мірі виявся причетним до Могилів-Подільщини **Федір Григорович Іваніцький**.

Народився 1896 р. у м. Біла Церква Київської області в бідній робітничій сім'ї. Закінчив Вінницьке профтехучили-

ще, де здобув фах слюсаря-апаратника і був направлений на Могилів-Подільський машинобудівний завод.

Учасник бойових дій Другої світової війни.

Повернувшись із фронту, призначений керівником Шаргородської машино-тракторної станції, а в 1946 р. – очолив колгосп «Праця» с. Івашківців Шаргородського району. В 1948 р. удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці.

Помер 1957 р. [10, с. 102 – 103].

У певній мірі рідною стала Могилів-Подільщина й для **Павла Михайловича Лук'янчикова**, який народився 16 липня 1928 р. в с. Токаревому Новочихинського району Алтайського краю (Російська Федерація).

Трудову діяльність розпочав у 1944 р. колгоспником у рідному селі. В 1948 – 1949 рр. навчався у військово-авіаційній школі механіків в м. Ачинську Красноярського краю. По її закінченні служив старшим механіком 251-го гвардійського бомбардувального авіаполку в м. Борисполі. З 1952 р. на Вінниччині. Працював секретарем комсомольського бюро 145-го окремого авіатехнічного батальйону 43-ї повітряної армії, інструктором Вінницького обкому ЛКСМУ. З 1955 по 1957 р. займав посаду першого секретаря Жмеринського райкому комсомолу. Закінчивши партійні курси при ЦК Компартії України, працював інструктором Жмеринського райкому Компартії України. З 1962 р. – зав. відділом пропаганди і агітації Могилів-Подільського міському Компартії України. З 1965 році працював у Ямпільському районі другим секретарем, а згодом – першим секретарем районного комітету Комуністичної партії України. З листопада 1980 р. призначений головою обласної ради профспілок.

Нагороджений двома орденами Леніна, золотою медаллю «Серп і Молот» (13 березня 1979 р.), орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.», багатьма іншими.

Помер 2003 р. [11].

Звитяжці трудового фронту, без перебільшення, – гордість і слава району, Вінниччини, люди із золотими руками. Не забуваймо про них!

Джерела та література:

1. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського Уряду Союзу Радянських Соціалістичних Республік, що видається при Керуванні Справами Ради Народніх Комісарів Союзу РСР і Ради Праці та Оборони. – 1927. – 11 липня. – № 45. – С. 4 – 6.
2. Сталінським шляхом (Вінниця). – 1947. – 3 квітня.
3. Вінницька правда. – 1949. – 10 березня.
4. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2004. – Т. 2. – С. 94.
5. https://uk.wikipedia.org/wiki/Герой_Соціалістичної_Праці
6. Гальчак С. Д. Ступені мужності / С. Д. Гальчак / 2-е вид., доповн., переробл. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2012. – 224 с.
7. Вінницька правда. – 1990. – 22 липня.
8. Наддністрянська правда (м. Могилів-Подільський). – 1988. – 28 червня.
9. Переможці. Книга Пам'яті України. Вінницька область. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період або проживають на території області. – Т. 4: Крижопільський район, Липовецький район, Літинський район, м. Могилів-Подільський, Могилів-Подільський район / Обл. редколегія: Спіридонова Л. М. (гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Азаров С. Г., Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2010. – 784 с.
10. *Нагребецький А. Н.* Іменами багата земля Шаргородська / А. Н. Нагребецький. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2014. – 364 с.
11. Вінниччина. – 2003. – 9 вересня.